

iratokat, püspöki körleveleket, egyházközségi képviselőtestületi jegyzőkönyveket és iratokat, költségvetéseket, számadásokat, historia domusokat, iskolai iratokat — olyan alkalmi tevékenységeknek irataival együtt, mint a templomépítések, iskolaépítések — és esetleg a helyi katolikus egyesületek iratait stb. Összességében ez 3338 iratfolyómétert jelent — jöllehet az egyes plébániák történeti értékű, tehát a jegyzékben felvett változó mélységig tagolt iratai plébániánként átlagban csupán csekélyebb terjedelműek.

Az összességében ilyen nagy tömegű, tematikailag szétágazó és a vallási közösségek életét részint szervező, részint megőrkítő plébániai iratanyag áttekinthetővé, felmérhetővé tételével a magyar egyházi és állami levéltárügy összefogása újabb igen jelentős szolgálatot tett a történeti kutatásnak, és általában mindazon érdekeknek, melyek érvényesítésükhöz történeti látásmódot, alátámasztást igényelnek. Rá kell mutatnunk azonban arra, hogy az ilyen irányú plébániai szintű kutatásoknak még római katolikus viszonylatban sem csupán a helybeli, a plébánián őrzött iratanyag a forrása. A püspöki levéltárak egy részében ugyanis elkülönítve megtalálható (főleg az utolsó 100–120 év vonatkozásában) az egyes plébániákkal folytatott levelezésnek a püspökségen maradt fele,

mégpedig ezen belül is többnyire különválasztva a parochiális és az iskolai tárgyú levelezés. A kutató által a levelezés bármelyik oldalán észlelt esetleges hiányai megkereshetők a másik fél iratai között, és ez áll a püspöki levéltárakban ugyancsak — méghozzá most már az egész egyházmegyére kiterjedőleg — megtalálható vizitációs iratokra és az ott másodpéldányban őrzött anyakönyvekre is. Ami nem von le semmit a plébánián őrzött iratanyag értékéből, viszont a kutatás helyének bizonyos megválaszthatását téve lehetővé, alkalmas a kutató munkájának megkönnyítésére. És egyre sürgetőbb feladattá téve valamennyi püspöki levéltár legalább fondjegyzékének, de még inkább ennél jóval részletesebb, egyes püspökségek esetében már publikált leltárainak elkészítését és megjelentetését.

A társadalomban az egyháztörténet iránti érdeklődés reneszánszát éljük — annak felismerésével, hogy a múlt bármely szempontú rekonstruálása sem képzelhető el a vallási — egyházi vonások figyelembevétele nélkül. A plébániai levéltárak fondjegyzékeinek kiadása — jelentősen megkönnyítve ezt a munkát — várhatólag ilyen szinten is a kutatások megélnéülését fogja eredményezni.

Vörös Károly

Színház

Mire jó egy Szobor?

(A Caligula helytartója a szolnoki Szigligeti Színház előadásában)

A marosvásárhelyi *Székely János* kitűnő verses drámájának konfliktusai kimondatlanul is a fenti kérdésben sűrűsödnek. Nagy művészi invencióval érzett rá erre *Taub János*, aki 10 évvel a *Harag György*-féle emlékezetes gyulai rendezés után először vállalkozott a „gondolatokra csuszított dialógdrama” színrevitelére. E súlyos — s valójában költői — kérdés a dráma megírása (1972) és ősbemutatója (1978) óta még fájdalmasabban aktuálisává vált. Fel kellett tehát tenni újra és mindenek ellenére — az egyértelműen megnyugtató válasz reménye nélkül is, pusztán a szembesülés, az önvizsgálat, a világ torz, de valós jelenségeit faggató lelkiismeret éthoszának védelmében.

A szolnoki színpadon a Szobor — a Római Birodalom hatalmi tébolyban tobzódó császáranak, Caligulának szétzedhető játékszerre emlékeztető, *könnyű* habzsvácból készült(!) mellszobra — a játék folyamán mindvégig *nyomasztóan* jelen van. Róla folyik a szó, körülötte, miatta történik minden: érzelmek, szenvedélyek, hitek szikráznak össze, egyének és közösségek sorsa bicsaklik meg e komikusra, jelentéktelenre, amolyan céllövődebeli ajándéktárgyra formázott Fantom árnyékában. Ezt a szobrot kellene elhelyeznie a zsidók jeruzsálemi szentélyében Publius Petroniusnak, Caligula szíriai helytartójának. A császári parancs végrehajtásának azonban két akadálya is van: az egyik s az egyértelműbben megmutatkozó az alávett zsidó nép minden erőszakot nélkülöző, mégis megtörhetetlennek bizonyuló, konok és egységes ellenállása. A másik, nehezebben megragadható akadály magában a helytartó jellemében rejlik. Barakiás főpapnak, a zsidók legfőbb szószólójának cáfolhatatlan érvelése ráeszmélteti Petroniust arra, hogy ő nem egy őrült Hatalmasság súlyos emberáldozatokat követelő széfélyének végrehajtására, hanem mindenekelőtt emberi létre hivatott.

Az adott történelmi helyzetben választani kell, mert a két kihívás — parancsvégrehajtó tisztségviselőnek és embernek is lenni — összeegyeztethetetlen. Nehéz belső utat, súlyos drámát küzd végig *Fodor Tamás* Petroniusa, mire elérkezik eddig a felismerésig, mire végérvényesen, többé már el- és kijátszhatatlanul szembesül önnön emberarcával. Az emberi éthosz megszerzésének azonban a helytartó esetében nemcsak az az ára, hogy el kell ismernie a vereségét egy maroknyi elnyomott nép mélyebben gyökerező hitével és magasabbrendű erkölcsével szemben, hanem az is, hogy fel kell áldoznia saját politikusi éthoszáért, meg kell tagadnia hűségesküjét. S ez egy alapvetően erkölcsi lény számára még akkor sem könnyű, ha Decius, a császári követ híradásai nyomán fokozatosan lelepleződik az, amit Petronius korábban csak sejtett, de önmagának sohasem mert vagy akart bevallani: nevezetesen, hogy a császár, akit ő szolgál, valójában tébolyult tömeggyilkos. S még mindig hátravan egy — valamennyi közül a legsúlyosabb — megpróbáltatás a helytartó számára: annak felismerése, hogy a Caligulával vívott árnyékháborúban Caligulává lett maga is, hiszen — bár jogosnak is vélhető(?) önvédelemből — kivégeztette Lucius és Probus, saját két — később ártatlannak bizonyuló — segédtsíjtjét.

Eszei párharc a helytartó és a főpap, két tisztségviselő — egy hatalmi és egy erkölcsi fölényben lévő ellenfél — között. Belső küzdelem egy ember két énje között — a lélek láthatatlan, csak szavakban, gesztusokban feltáruló régióiban végbement változás. S végül konszenzus a kezdeti ellenfelek között, a valóság átrendeződése: a zsidók egy föléjük rendelt római tisztségviselő szövetségesei lesznek, míg a helytartó fölött álló — fajtájából(!) — legfőbb Hatalom (látszat)szövetségéből szükségképpen mindenek legfőbb ellenfelévé válik. S végül megemmisül — ezt a hatalom ingatag díszletének összeomlása jelzi az utolsó jelenetben, majd a vizuálisan kódolt üzenetet Decius közlése verbálisan is megerősíti. Megemmisül? Hiszen *mind ez* a Szobor — a bármikor feltámadni és lecsapni kész Hatalom (jelképes) — jelenlétében zajlik!

Taub János merész nonkonformizmussal, a drámai alanyagtól első pillantásra idegennek tűnő felfogásban állította színpadra *Szekely János* darabját. Sajátos módon rendelte egymás mellé (alá/fölé) a komikus és tragikus elemeket. Az alapvetően veretes, súlyos és hiteles drámaiságot hordozó szövegbe ágyazott hétköznapi kiszólások, nyelvi játékok és anakronizmusok

tudatos és hangsúlyos kijátszásával lényegében sikerült a tragikumot a már-már bárgyúságig fokozott, groteszkig elrajzolt komikummal súlyosbítani. Az előadás olyan nyomasztóan könnyedre, könnyeden nyomasztóra formált, mint amiről lényegében szól: a Szobor. Mert minél könnyebb, minél vásáribb egy jelkép, annál súlyosabb erkölcsi terhet ró az emberre az, amit jelent és akit képvisel. Mire jó egy ilyen paranoiás természetű Szobor? Mögé lehet bújni, el lehet rejtőzni mögötte az igazság elől, ahogy ezt Decius teszi. Föl is lehet kapni, és — egy határig(!) el is lehet menekíteni a kellemetlen szembesítés-szembesülés elől — kezdetben Petronius még ezzel próbálkozik. Később fel lehet fedezni, le lehet tapogatni az igazi valóját. Szét lehet nyitni a fejét, és megnézni, mi van benne — üres. Le lehet tépni a fülét, az orrát, és egy egész lázadó vádbeszédet lehet az üres-bárgyú képébe vágni — Petronius ezt is véghezviszi. Le lehet dönteni, mint ahogy megtették azt a zsidók e szobor másával Jamniában. Félre lehet rúgni, be lehet söpörni egy szék alá. De le lehet-e győzni egyszer s mindenkorra? Látszólag elfeledetten — legyőzötten(?) — hever az üresfejű Szobor az utolsó jelenetben a helytartói szék alatt, de bár Petronius fölötte ül, az mégis jelen van, észrevételenségében is nyomatékosítva a humánus fült aggodalmat: „Míg hatalom van, örök a veszélye, hogy megőrül, mert örülül ül beléje.” Ezen a ponton a rendezés felülbírálja a szerzői utasítást — hiszen Székely epilógusában „a szobor hiányzik a háttérből” —, még komolyabb-komorabb figyelemzetetül mindannyiunk számára.

A darab szereplőgárdájának jól összehangolt játékában — mindenekelőtt *Fodor Tamás* Petroniusában, *Kézdy György* Barakiásában, a segédtsíjtkeket — Lucius és Probus — megjelenítő *Tóth József* és *Mertz Tibor* alakításában — egyaránt fellelhető a komikus és tragikum borotvaélen táncoló, de azon többnyire bravúrosan megmaradó kettőssége. Ez az egész Caligula-ügy olyan tragikus, hogy szükségképpen át kell hogy csapjon a másik végletbe, a groteszk fíntorába, lefojtott röhejébe. A játék s a benne rejlő távolléti lehetőség adhat csak esélyt a túlélésre. Ezzel próbálkozik kezdetben *Fodor Petroniusa*: heccelődő, bratyizó, komolytalan kisszerűséggel, látszólagos könnyedséggel és egy izgalmas sakkpartinhoz hasonló intellektuális játékkal, „hitvitával” kísérli meg a lehetetlent: az elidegenítő távollétát és ennek segítségével a caligulai parancs mintegy személytelen végrehajtását. Ez az eleinte kisszerűnek, csaknem bárgyúnak mutat-

kozó helytartó azonban alapjában véve okos, erkölcsös és nagyformátumú egyéniség, s még inkább azzá formálja őt az erkölcsi állásfoglalást kikényszerítő történelmi helyzet. Hogy az előadás végére alig-alig marad kétségünk efelől, az a címszereplő meggyőző alakításának az érdeme.

Kézdy György Barakiása statikusabb figura. Eltekintve az első jelenetek tragikomikus mozzanatainak árnyalatnyi túljátszásától, *Kézdy* főpapja méltó ellenfele *Fodor* helytartójának: az ő szerepformálása is a játék hevében egyszerűsödik egyre hitelesebbé.

Antal Csaba semmiféle történelmi korhoz nem köthető, sátorbelsőre emlékeztető, könnyű cölöpökön nyugvó, különös díszlete nagyjából három részre tagolódik. A középső rész bal felét egyetlen tárgy, a helytartói szék uralja. A jobb

hátsó, textilhulladékokkal borított tér a zsidó nép — néhol túlkoreografált, egészében mégis hatásos — tiltakozó szertartásainak színhelye. A dombos, hepehupás, rögös előtér pedig olyan, mint az anyaföld: kivégzésük előtt szinte belebújnak, egyé válnak vele a császár hatalmi tébo-lyának áldozatul esett segédtszerek.

Szakács György jelmezei élesen elkülönítik a küzdőfeleket. A rómaiak anakronisztikus mai öltözékben játszanak, a zsidók ezzel szemben stilizált jelmezeket viselnek. Mégsem bántó a két idősik egymásra rímeltetésének direktége.

Többjelentésű, mélyen intellektuális, mégis sodró lendületű dráma pereg a szolnoki színpadon. S mint minden igazi dráma, egyszerre történelmi és egyszerre mai.

Éger Veronika

Zene

Virtuózok

Isaac Stern, Pinchas Zukerman, Itzhak Perlman, Gidon Kremer, Shlomo Mintz — micsoda névsor! S ha csak ez utóbbi hármat vesszük, akkor is micsoda rendkívüli névsor! A szerencsés budapesti közönség most egy évadon belül mindhármukat hallhatta, mindhármuknak tapasztalhatta.

Először Itzhak Perlman, november 15-én, az Izraeli Filharmonikus Zenekarral és Zubin Mehtával. Itzhak Perlman két fémmankójával, szívszorítóan élettelen két lábával. Itzhak Perlman Csajkovszkijjal. Mindenről elfelejtkezünk, csak a hegedű szól. Nem küzdi le Perlman végtétét, hanem felülemelkedik rajta, pontosan már fölötte áll. Nem a győztes, hanem a jó ember muzsikál, édesen vagy érdesen, boldogan vagy szomorúan; szívzakasztóan. Mint ama bizonyos Apolló-torzó, testileg torzan, s mint ama korai Apollón, „csapással sújt, mely szinte már halálos”. Bizony a hegedű sok mindenre alkalmas, csak éppen hazudni, azt nem lehet vele. Ha valaki a megfelelő tudás birtokában pódiumra áll vele, az magáról vall, a kegyetlenségig őszintén. Vajon melyikünk engedheti ezt meg magának? Melyikünknek nincsenek sötét titkai? Itzhak

Perlman tiszta ragyogása megszégyenített bennünket.

Gidon Kremer január 26-án lépett föl a kitűnő Martha Argerichsel, a Kongresszusi Központban. A helyszín azért fontos, mert a terem méretei és az óriási színpad megakadályozza annak a bensőséges légkörnek a kialakulását, amely a szonátázáshoz nélkülözhetetlen. (Erre egyébként Kremer maga is panaszkodott a tévéinterjúban). A két előadó ezért egyetlen lehetséges megoldásként egymásnak és saját magának játszott. Tapsra meghajoltak, de már a pódiumról kifelé megbeszéltek az elhangzot-takat. Hosszú és igen nehéz műsort adtak végül is jelentős sikerrel. Gidon Kremer különös jelenség. A három ittjárt virtuóz közül ő az egyetlen, aki megjelenésében is olyan, amilyennek a köztudatban (feltehetőleg Paganini nyomán) egy hegedűsnek lennie kell. Sovány, lazán ösz-szefércelt tagokkal, hosszú-hosszú ujjakkal. Játék közben tátva marad a szája, arca megfeszül, és folyvást mozog előre-hátra. Kétségkívül ő a felsoroltak közül a leggyengébb (a legkevésbé kitűnő) *hegedűs*, hibákat vét, és hegedűhangja is kissé fátyolos. Ugyanakkor ő a legmarkánsabb teremtmő-újrateremtmő szellem. Nem engedi át magán ellenállás nélkül a művet, megküzdenek egymással, Kremer és az alkotó, és e birok nyomai a darabon is észrevehetőek. Emiatt persze felmerül, illetve a sajtóvisszhangban fel is merült az egyénieskedés vádja, hogy Kremer „személyisége a mű és a befogadók közé tolakodott”, jöllehet csak a teremtmő szellem egyetlen lehetséges becsületes magatartásáról van szó.